

ÂŞIKLIK GELENEĞİ VE ÂŞIK BEYHANI'NİN SOSYO-KÜLTÜREL AÇIDAN İNCELENMESİ

MINSTRUPT TRADITION AND ANALYSIS OF ASIK BEYHANI FROM A SOCIO-CULTURAL PERSPECTIVE

Turgay AKDAĞOĞLU

Ardahan Üniversitesi, turgayakdagoglu@ardahan.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9375-2089>

ÖZET

Bir toplumun hayatta kalması ve gelişmesindeki en önemli faktörlerden biri, geleneklerini, geleneklerini, müziğini, sanatını ve hepsinden önemlisi kültürünü gelecek nesillere aktarmaktır. Bunu mümkün kılan en önemli faktör ise kültürel iletişim araçlarıdır. Bu araçlar arasında, toplumların kültürel kimliklerini korumalarında ve geliştirmelerinde önemli bir rol oynayan çalgılar, törenler ve ritüeller yer alır. Bu çalgıların ve ritüellerin en önemlilerinden biri de âşıklık geleneğidir. Sözlü ya da yazılı olarak gelişen âşıklık geleneği sayesinde toplumu ayakta tutan kültürel bellek geçmişten günümüze aktarılmış ve bugün içinde yaşadığımız kültürün belirleyici unsuru haline gelmiştir. Âşıklar, hikayeleri, şiirleri ve müzikleri aracılığıyla toplumsal değerleri, tarihi olayları ve önemli kişilikleri nesilden nesile taşımışlardır. Bu sayede, toplumun ortak hafızası güçlenmiş ve kültürel kimlik korunmuştur. Âşıklık geleneği, sadece bir sanat formu olarak kalmayıp, aynı zamanda bir iletişim aracı olarak toplumun sosyal yapısını ve tarihini şekillendiren önemli bir faktördür. Bu kültürü bugün yaşadığımız değerlerle birleştirmek geleceğimizi şekillendirmemizi sağlayacak ve kültürel mirasımızı zenginleştirecektir. Bu çalışmada, âşık söyleme geleneği kültürel ve toplumsal iletişim bağlamında incelenmiş ve Âşık Beyhani'nin kültürel belleğin kültürel ve toplumsal iletişim yoluyla aktarılmasındaki katkısı detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Âşık Beyhani'nin eserleri, toplumsal değerlerimizin ve geçmişimizin anlaşılması ve yorumlanmasında kritik bir role sahiptir. Bu eserler, geçmişten günümüze değerlerimizi ve kültürel kimliğimizi nasıl koruyup geliştirebileceğimizin canlı bir örneğini sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Âşık, Âşıklık Geleneği, İletişim, Kültür, Toplum, Âşık Beyhani, Kitle İletişim, Bilgi.

ABSTRACT

One of the most critical factors in a society's survival and development is the transmission of its traditions, music, art, and most importantly, its culture to future generations. The key facilitator of this transmission is cultural communication tools. Among these tools, instruments, ceremonies, and rituals play a significant role in preserving and enhancing the cultural identities of communities. One of the most vital among these instruments and rituals is the tradition of minstrelsy. Thanks to the oral or written evolution of the minstrelsy tradition, the cultural memory that keeps society alive has been transmitted from the past to the present, becoming a defining element of the culture we live in today. Minstrels, through their stories, poems, and music, have carried social values, historical events, and significant personalities from generation to generation. This process has strengthened the common memory of society and preserved cultural identity. The tradition of minstrelsy has not only remained a form of art but also served as an important factor in shaping the social structure and history of the community as a means of communication. Integrating this culture with the values we live by today will shape our future and enrich our cultural heritage. In this study, the tradition of minstrelsy is examined in the context of cultural and social communication, and the contribution of Âşık Beyhani to the transmission of cultural memory through cultural and social communication is detailed. Âşık Beyhani's works play a critical role in understanding and interpreting our societal values and history. These works offer a vivid example of how we can preserve and develop our values and cultural identity from the past to the present.

Key Words: Minstrel, Minstrel Tradition, Communication, Culture, Society, Minstrel Beyhani, Mass Communication, Information.

GİRİŞ

İnsan, içinde bulunduğu toplumda yaşamı boyunca etkileşim halindedir. Toplumdan insana, insandan da topluma olmak üzere karşılıklı olan iletişim hem bireyin hem de toplumun gelişimini sağlamaktadır (Akış, 2023: 264). Âşıklar, âşıklık geleneğini, toplumun ve toplumsal hayatın değer ve duygularını merkeze alan, şarkı sözü ve müzik unsurlarını bir araya getirerek kültürün geniş kitlelere aktarımını sağlayan, kültürel ve toplumsal iletişimin önemli elçileridir. Çeşitli iletişim araçlarının henüz ülke geneline yayılmadığı ve herkese ulaşmadığı dönemlerde ozanlar/âşıklar halkı bilgilendirme görevini de yerine getiriyorlardı. Ele aldıkları temalar çoğunlukla doğal ve toplumsal olaylar, aşk, kahramanlık ve ağıtlardı. Beyhani, eserlerinde bu konuların yanı sıra tasavvuf ve iman meselelerini de ele almıştır. 20. yüzyılın ilk yıllarında daha çok bireysel konular tartışılırken, yavaş bir şekilde toplumsal sorunlar ve aile içi gerçekler de konuşuldu. En çok öne çıkan bireysel tema ve temalar (aşk, kadın, doğa sevgisi, sıla hasreti, ölüm vb.) toplumsal içerikli olanlardır (toplumsal değişimler, köy ve köylü sorunları vb). Halk müziği Türk duygu ve düşüncelerinin, sosyal hayatının ve Türk tarihinin bir yansımasıdır. İçinde yaşanan olaylara göre tasarlanmış ürünlerden oluşmaktadır. Bu müzik, âşıkların doğup büyüdüğü müziktir. Halk kültürü, halk müziği ve halk edebiyatı birleşerek bir bütün oluşturur. Halk müziği iki ana kaynaktan beslenir; (Hachette, 1983: 3014). Âşıklar, Türk halk müziğinin ve dolayısıyla Türk halk edebiyatının en temel temsilcilerinden biridir. Kültürel ve sosyal iletişimi sağlar ve kültürel hafızayı aktarırlar.

ÂŞIKLIK GELENEĞİ

Geleneksel Türk Halk Müziği (GTHM) ve Geleneksel Türk Halk Edebiyatı (GTHE) Kuramları; Âşıklık, âşıklık, âşıklık geleneği, âşıklık müziği gibi unsurları bünyesinde barındırır. Bilindiği gibi teori, kültürel ürünleri toplayan ve derleyen bilgileri ifade eder. Sevgilinin kimliğinin yer alması özellikle önemlidir. GTHM ve GTHE teorileri aynı zamanda âşık ürünlerinden kaynaklanan anlam ve içerikle ilgili bazı terminolojik sorunları da ortaya koymaktadır. Ancak bu sorunların çözümü bilimsel gerçeklerle açıklanabilir. Araştırmalar GTHM ve GTHE teorisinde sözlü geleneğin devamı olan bir âşıklık geleneğinin bulunduğunu göstermektedir. Âşık bu anlamda teoriye kaynak teşkil etmesi açısından incelenmesi gereken bir eserdir. Çalışmanın bu bölümünde GTHM ve GTHE teorisinde sözlü geleneğin lirik ve melodik ürünlerinin repertuarını oluşturan Âşıklık, Âşıklık Geleneği ve Âşıklık Müziği gibi başlıklar incelenmektedir.

Âşık

Âşıklarla ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar ise bunun Arapça bir isim olduğunu düşünüp, sadece “sevmek, şefkat, şefkat” anlamına geldiğini, “âşık”ın ise “aşk ve şefkatle mest olunan, âşık olan” anlamına geldiğini belirtmektedir (Karaosmanoğlu, 1943: 507). Kısaca Arapçada sevgi ve ilgi anlamına gelir. Âşık kelimesinin Türkçe ışık kelimesinden geldiği belirtilmektedir (Dizdaroğlu, 1969: 18). Ayrıca “Âşık”ın, “yüreği aşkla yanan, kalbi sohbetle aydınlanan” anlamına geldiği de sonucuna varılmıştır. Âşık Türkçede ışık demektir.

Türk boylarında âşıkların tanımına ilişkin çeşitli isimlendirmeler bulunmaktadır. “Altay Türkleri; Kam, Kırgız; Baksi (Bakşi), Yakutlar; oyun, diller; “Şaman ve Oğuz Türkleri ona Ozan derlerdi” (Köprülü, 1930: 58). Bu farklı isimler âşıkların toplumdaki konularından kaynaklanmaktadır. Âşık kültür temsilcilerinden biridir. Bu nedenle her bilimsel araştırmacı konuya ismiyle yaklaşımaya devam etmektedir. Hatta sınırları net olarak çizilmeyen “âşık”, “ozan”, “çalgı şairi” ve “halk şairi” gibi kavramlara eklenebilecek bazı terimlerle konunun daha da ayrılmaz hale geleceği düşünülmektedir (Sakaoğlu, 1989: 260). Bu görüşlerin aynı anlama geldiğinin göstergesi olarak “âşık ile saz-şair kelimeleri eş anlamlıdır, aralarında hiçbir fark yoktur” (Köprülü, 1930: 246) ve âşık kelimesinin esasen aynı anlama geldiği vurgulanmaktadır. Âşık ve çalgısının önemi, âşığın

isimlendirilmesine de yansımıştır. “Âşık ile Saz o kadar iç içedir ki, bu sanatçılara çalgı şairi, çalgı şairi, çöğür şairi gibi isimler de verilmektedir (Sakaoğlu, 1992: 219).

Geçmişte ve günümüzde ozan kimliğine ozan denildiği de bilinmektedir. Ayrıca “ozan” denilince akla “Dede Korkut”un, “Dede Korkut” denince akla “ozan”ın geldiği bir kültürel yapı da vardır. Hatta ilim adamları ve araştırmacılar bu bağlamda “bunun bilincinde olan ve işleri yoluna koyan bir halk arasında mutlaka bir “ozan” karakterinin bulunduğunu” iddia etmektedirler. Kültür aracısı kimliğini taşıyan ozan, halk ürünlerini yaratan, sunan, seslendiren, halk sanatçısı ve kültür aracısı görevlerini yerine getiren grubun temsilcisi kabul edilmektedir. Böylece Âşık (Ozan) isminin türediği halk şairlerinin ne anlama geldiği anlaşılabilir. Âşıklar, özellikle yaşadıkları toplumun duygu ve düşüncelerini ilgilendiren konularda şarkı sözleri ve saz unsurları aracılığıyla topluma hitap etmeye çalışırlar. Bu nedenle GTHM ve GTHE teorisinde âşık kültürel aktarıcı konumundadır. “Âşıkların bir kısmı okuma yazma bilmiyor, okuma-yazma bilmiyor, hiçbir eğitim almamışlar. Saz çalmayı, şiirlerini saz eşliğinde söylemeyi biliyorlar. Başlıca özellikleri gericidir, yani hazırlıksız şiir söyler (Dizdaroğlu, 1969: 18). Âşık; Kendiliğinden şiirler yazmış, sazı eşliğinde şiirlerini okumuş, gezici ve usta şarkıcıların yanında büyümüş vs. Halk sanatçısı kimliğine sahiptir. Âşık, yaşadığı toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal olaylara ilişkin duygu ve düşüncelerini yansıtır. Âşık, bağımsız olarak insanların yaşadıklarını anlaşılır bir dille anlatır.

Âşıklık

Âşık, âşık kimliğine bürünerek geleneksel görevini sürdürebilir. Âşıkların müzik ve edebiyat alanındaki kültürel ürünlerinin âşıklık faaliyeti sırasında ortaya çıktığı bilinmektedir. “Türklerin musiki ve ilim üstadı ve Göktürk dönemi Oğuz boylarının Türk hükümdarı olarak tanımlanan Dede Korkut, Oğuzlar arasında kopuz ve genel olarak ozanların üstadı olarak kabul edilmiştir. Bu düşünceyi sürdüren âşıklığın Dede Korkut ile başladığını söylemek doğru olabilir” (Artun, 2011: 227). Halk sanatçısı, türkücü, kültür aracısı gibi mevkilerde bulunan âşıklar, “sözlü”, “ilkel-modern”, “az gelişmiş-gelişmiş”, “kültür ve toplum ayrımı yapmadan” ya da “kırsal-kentli” âşık kimlikleriyle ön plana çıkarlar. Kültürleri yaşatmak ve gelecek nesiller arasında popüler kılmak için görünür olmak önem arz etmektedir. GTHM ve GTHE teorisinde âşıklar, çalgı ve söz ustalarının yerine getirdiği sosyal ve kültürel işlevi yerine getirmek için âşık kimliğiyle faaliyetlerini sürdürürler. “Âşıklık, ülke genelindeki âşık kahvelerinde karşılıklı tartışma ve söylevlerle meşgulken, bu geleneğin yalnızca Anadolu'nun Erzurum ve Kars illerinde devam ettiği görülmektedir” (Özbek, 1985: 519). Bu faaliyetleri ısrarla sürdürme eğilimi, âşıklık geleneği içerisinde âşıklara özel bir statü kazandırmaktadır. Kültürel mirasın korunmasını sağlayan âşıklar, âşıklık faaliyetlerinde geleneksel bilgi alışverişini sağlayarak âşıklık geleneğinin de temellerini atmışlardır.

Âşık geleneği

GTHE teorisinde yüzyıllardır kaynaklardan bilinen ozanlık geleneği, gelişerek ve değişerek özünü koruyan âşık geleneği adı altında günümüze kadar varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Türkiye'de özellikle 13. yüzyıldan itibaren gelişen ozan geleneği, “ozan geleneği, yani âşıklık geleneğidir (Yakıcı, 2007: 41). Âşıkların icra tarzları ve toplumdaki faaliyetleri; Kültürel, siyasal, ekonomik, sosyal, bilimsel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak zaman içinde değiştiği görülmektedir. Asırlardır süren âşıkların bilgi ve tecrübeleri pek çok benzerliği de beraberinde getirir: B. Şiir ve melodi kaynakları. Âşıklık geleneği Türk kültüründe önemli bir yer tutar. Asırların tecrübesiyle şekillenen âşıklık geleneği, kendine özgü icra geleneği, geleneğe dayalı yapısı, âşık olmak ve âşıklığı sürdürmek için uyulması gereken kurullarla kendini gösterir. Buna göre her edebiyat geleneği kendi kültürel birikimini, dünya görüşünü, yaşam tarzını dile getirerek özgünlük kazanır (Günay, 1993: 101). Bir toplumda kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel kalıntılar,

bilgi, gelenek ve davranışlarla ifade edilen âşıklık geleneği, geleneksel kültürün yarattığı ürünlerin belirli bir işlevi yerine getirme özelliklerine göre yönlendirilir. “Âşık geleneğinde usta çırak ilişkisinin işlevlerinden biri de âşıkların sanatlarını başkalarına aktarma ve yaşatma arzusudur. Usta şarkıcı, sanatının sürekliliğini sağlamak için çıraklar alır, onlara sanatının tüm inceliklerini öğretir ve etkisini gelecek nesillere aktarır (Erkal, 1995: 257). Âşıklık geleneği lirik ve melodik bütünlük açısından gelişimini sürdürmektedir. Ezgilerin anlamı, âşıkların çaldığı çalgı ile daha da anlamlı hale gelmektedir.

Âşık Müziği

Genel olarak müzik, bir toplumun farklı kültürlerini yansıtan önemli bir iletişim aracı olarak hizmet vermektedir. Etkili anlatıma sahip müzik bir ülkenin medeniyetini gösterebilir. Bu anlamda medeniyetin kültürel kaynaklarında âşık müziğini bulmak mümkündür. Araştırma, âşık müziğinin GTHM ve âşık geleneklerinde geniş bir kaynağı temsil ettiğini gösterecek. Ankara Devlet Konservatuvarı üyelerinin resmi derleme gezileri sırasında âşık müziğine ilişkin pek çok ürünün kaydedildiği görülmektedir. Bu gezilerde Peşrev ve Divan başta olmak üzere bugün de pek çok şairin mahlasları anılırken, Âşık Yunus, Âşık Dertli, Ercişli Emrah, Erzurumlu Emrah, Âşık Sümmani, Karacaoğlan, Dadaloğlu, Koroğlu, Eşrefoğlu, Pir gibi tanınmış şairlerin isimleri de anılmaktadır. Sultan, Bayburtlu Akıl. Destan, koşu, satranç, yıldız, Sernai, Varsağı, takvim, Vezni-üher, Müstezad gibi tür ve formlardaki ezgiler ve Ode, Ağıt, Deyis, Dübeyt, Süsleme, Tekellüm, Soru-Cevap-Muamma gibi âşık lehçeleri ile ve Ceng-i Harbi Örnekler derlenmiştir (Günay, 1986: 1).

Âşık müziği üzerine şiirsel anlatımlardan ağız örneklerine kadar çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Âşık müziği birbirine yakın bölgelerde yaygındır ve yerel kabul edilir. Farklı yerleşim birimlerinde benzerlikler vardır. Bu bakımdan âşık müziğindeki ezgiler çoğunlukla yöresel kalıplara sahip ezgilerdir” (Oransay, 1990: 56). Âşık müziğindeki bu desenli melodiler aynı zamanda yerel zenginliğin de göstergesidir. Âşık müziği çalgıları da farklı bir kültürel yapıya sahiptir. Köprülü, Kopuz'un milli edebiyatımızdaki yeri ve önemini anlatırken, Hun Türklerinin müzik hayatı hakkında da ön bilgiler veriyor. Bu bilgiye göre; Saray görevlilerine müzik aletleri hediye etmek milattan önce Hun Türkleri arasında milli bir gelenektir (Ögel, 1984:4). Bu nedenle kopuz veya bağlama çalgısı âşıkların en çok kullandıkları çalgılardan biri olarak kabul edilir. Bir âşık çalgısı olan kopuzun tarihi 17. yüzyıla kadar uzanır. XVIII. Kösemihal, Şemsi Yastıman ve Kopuz" başlıklı yazısında, Avrupa'da yüzyıllardır kullanılan ve çalgı müzelerinde “colachon”, “coluchon”, “colasicione” ve “colacio” isimleriyle bulunan davul örneklerinin bulunduğunu söylüyor". Kopuz mızrapla çalınan bir çalgı olmalıdır (Kösemihal, 1939: 295). Âşık müziğinde kopuz veya saz, ruhları iyileştiren, sakinleştiren, iradeye güç veren, aynı zamanda toplumda birlik oluşturan toplumsal bir çalgıdır (Ögel, 1984: 5).

Görüldüğü üzere âşık müziği, GTHM teorisinin gelişim ve değişiminin kültürel kaynaklarından birini temsil etmektedir. Kültür ve toplum kavramları, sosyoloji biliminin incelediği kavramlardır. Kültürler, bireyler ve kitleler arasındaki iletişim yoluyla oluşan toplumların varlığıyla ortaya çıkmıştır. Bireylerin benimsediği ortak kültürde âşıklık geleneği ve âşık gibi kültür taşıyıcıları gibi kültürel etkileşimler bulunmaktadır. Değerli şairlerimizden/âşıklarımızdan Âşık Beyhani üzerinden âşıklık geleneğini ve âşıklık kavramlarını sosyolojik bağlamda açıklamaya çalışacağız.

ÂŞIK BEYHANİ’NİN SOSYO-KÜLTÜREL AÇIDAN İNCELENMESİ

Sosyolojik Bağlamda Âşıklık Geleneği ve Âşık Beyhani

Kültür ve toplum terimleri sosyolojinin incelediği kavramlardır. Kendini belli bir topluma ait hisseden ve o toplumun kural ve yaşam tarzlarını benimseyen birey, içinde bulunduğu toplumun yarattığı ve benimsediği kültürü de kabul etmiş olur. Türk toplumunda doğup büyüyen bir kişi olan İbrahim Engin, Erzincan Köyü'nde doğmuş ve bu köyün gelenek, görenek ve kültürüyle büyümüştür. Sosyolojide kalıtım ve çevresel faktörlerden bahsettik. İbrahim Engin, annesinden miras kalan uyumlu söz söyleme ve şiir yazma yeteneğine, amcasından miras kalan saz çalabilme yeteneğine sahiptir. Doğup büyüdüğü Erzincan'ın Çayırılı ilçesindeki üretken köyde doğa, doğa, insanlık ve sevgi iç içedir. İbrahim Engin, muhtemelen etrafındaki güzelliklerden, annesi ve amcasıyla olan etkileşiminden dolayı âşıklara hayrandı.

Yaşadığı sosyal çevre ile mirası iç içe geçmiş ve İbrahim Engin'in âşık olma serüveninin yolunu açmıştır. Yaşadığı sosyal çevre, yaşam standardı ve yaşam koşulları, İbrahim Engin'in gelecekte yazacağı şiirlere, söyleyeceği sözlere, çalacağı melodilere konu oldu. Sosyal çevre bireyin hayal gücünü artırır. Sosyolojik yani kültürel ve toplumsal bakış açısına sahip olan herkes yaratıcılığını ortaya koyabilir. Aristoteles'e göre insan politik ve sosyal bir hayvandır. Âşıkların yaptığı en önemli şey duygu ve düşüncelerini konuşarak ifade etmektir. Bu bağlamda âşıklar bir tür politik ve sosyal hayvan olarak da değerlendirilebilir. Çünkü âşıklar, kültürel ve toplumsal iletişimde bulunan, kültürel anıları geçmişten geleceğe aktaran kültür elçileridir.

İbrahim Engin'in küçük yaşlardan itibaren ilgi duyduğu ve merak ettiği âşıklık geleneği sosyolojik, sanatsal ve ritüel bir olgudur. Âşıklık geleneğinde öğrenme ve yetiştirme usta-çırak ilişkisiyle gerçekleşir. İbrahim Engin, kendisi de Erzincanlı olan ve bu kültürün içinde yetişen Davut Sulari'yi usta olarak benimsedi ve ondan eğitim almaya başladı. Usta-çırak ilişkisi (birey-birey iletişimi) sırasında İbrahim Engin, Davut Sulari âşıklık geleneğinin tüm kurallarını öğrenip uygulamaya başladı. Ustasıyla birlikte gezerek farklı kültürleri tanıyan, bazen acı çeken, zorluklar yaşayan ancak yine de kültürel etkileşimi sağlayan İbrahim Engin, bu eğitim sürecinin sonunda ustaya âşık olmayı başardı ve onun mahlasını aldı. Bu süreçten sonra adı Âşık Beyhani olarak kaldı ve İbrahim adını kullanmadı. Usta şarkıcı olma yolunda ilerleyen Âşık Beyhani, dini bilgiler, halk edebiyatı, halk kültürü, halk müziği, saz çalma, şiir, doğaçlama hikâye anlatma gibi birçok alanda kendini geliştirdi. Beyhani'nin iletişim süreci eğitimi boyunca devam ediyor. Kitlelerin Beyhani ve diğer âşıklarla bir araya gelip iletişim kurması için yapılan Âşık bölümleri kitle iletişiminin en güzel örnekleridir. Beyhani'nin bu toplantılarda okuduğu, çaldığı ve söylediği şeyler müzik ve edebiyatla bağlantılıydı. Kültürel ve toplumsal bilgilerin disiplinler arası sentezi, kamuya ve bir araya gelen kitlelere aktarıldığında kültürel ve toplumsal yani sosyolojik iletişim ve etkileşim gerçekleşir (Yalçın, 2018: 57-65).

Âşık Beyhani, ustaya âşık olduktan sonra memleketine dönerek toplumun önemli bir birimi olan aile geleneğini kurarak eşiyile evlendi. Bu evlilik onun sosyal rollerine eş rolünü de ekledi. Zaman geçtikçe ve çocukları doğdukça sosyal rolü yeni bir rolü de kapsayacak şekilde genişledi. Bu nedenle Beyhani, rol seti adı verilen tek bir statü içerisinde birden fazla rolü oynamak zorundaydı. Sıkça âşık toplantılarına ev sahipliği yapan Beyhani, diğer bireylerle, ailesiyle, arkadaşlarıyla, sanatçı arkadaşlarıyla, kitlelerle ve toplumla bir araya gelerek sosyal ağlar oluşturdu. Bu ağlar aracılığıyla kültürel mesajlar da paylaşıldı. Sosyal ağlar, kişi ile başkaları arasında bağ kurmaya ve insanları birbirine bağlamaya hizmet eder. Âşık Beyhani bu sosyal ağı âşıklık, edebiyat ve müzik geleneğinde oluşturmuştur. Beyhani'nin görevi toplumsal iş bölümüdür (Yalçın, 2018: 65-68).

Bütün âşıklar ve âşıklık geleneğini benimsemiş Âşık Beyhani iyi sosyal insanlardır. Çünkü âşıklar eleştirel düşünmeyi ve sosyal hayatı sorgulamayı öğrenmişlerdir. Sosyolojik hayal gücüyle bakmayı öğrenen âşıklar, insanlara gündelik bakışın ötesine geçme fırsatı sunuyor. Âşıklar, kitleler ve bireyler arasındaki sosyal ve kültürel ilişkiler konusunda farkındalık yaratmaya çalışır. Bireylerin

ve toplumun duygu ve düşüncelerini netleştirmesine, bireysel ve toplumsal algılarının gelişmesine yardımcı olur. Deneyimler sayesinde daha önce görülmemiş toplumsal farklılıklar keşfedilebilir. Dahası, sosyolojik düşünce baskıcı bir dünyayı esnek hale getirir. Bu bağlamda âşıklar ve beyhaniler, baskıcı ve zorlayıcı dünyanın duygusal yansımalarını yumuşak ve sanatsal bir dil ve müzikle diğer insanlara aktarırlar. Âşıklar aynı zamanda topluma dünyanın şimdikinden farklı olabileceğini de gösterir. Sosyolojik düşünebilen bir kişi, gelişen olaylara yorum yaparak daha doğru bir tutum geliştirebilir. Bu bağlamda âşıkların neredeyse tamamı sosyolojik düşünme sanatını öğrenmiş kişilerdir.

Sosyal olduğumuzda çevremizdeki insanları, onların arzularını, hayallerini, endişelerini, acılarını daha iyi anlayabiliriz. Âşıkların hemen hepsi söz ve söyleyişlerinde sosyolojik temaları aktarırlar. Ayrıca sosyal olmak empati yeteneğini güçlendirir ve diğer toplumlar ve gruplar hakkındaki bilgiyi genişletir. Âşıklar seyahatleri sırasında farklı kültürleri ve toplumları tanırlar. Onlara kendi toplumlarını öğretirken aynı zamanda farklılıklarını da algılayarak sosyal iletişimi gerçekleştirirler. Sosyolojik bakış açısı bireyin sınırlılıkları ve olanakları konusundaki farkındalığını artırır. İçinde yaşadıkları toplumun işleyiş kalıplarını anlamalarını sağlar. Bu bağlamda âşıklar hayata sosyolojik açıdan bakabilen kişilerdir. İçinde yaşadıkları ve gözlemledikleri toplumun kalıplarını anlamayı ve bunları diğer kişi ve topluluklara aktarmayı kendilerine görev edinmişlerdir. Sembolik etkileşimcilere göre anlamlar bireyler arasındaki etkileşim sonucunda ortaya çıkar. Bu etkileşimin sonucunda toplum ortaya çıkar. Semboller insanlar arasındaki iletişime anlam kazandıran kelimeler, nesnelere, jestler, sesler ve benzeridir. Toplumların anlamlı iletişim kurabilmesi için kelimeler çok önemlidir. Âşıklar aynı zamanda topluluk içinde kelimeleri sembolik olarak kullanırlar ve sembolik iletişim kurarlar. Sözlerin yanı sıra âşıkların çaldığı enstrümanların melodileri de sembolik etkileşimin araçları olarak değerlendirilebilir.

Toplum etkileşim halindeki insanlardan oluşur. Bu faaliyetler, kolektif eylem yoluyla karmaşık şekillerde bir araya gelerek organizasyon veya sosyal yapı olarak adlandırılan şeyi oluşturur. Aşk karşılaşmalarında, aşk buluşmalarında ve bölümlerde bir araya gelen kişiler sosyal iletişimi gerçekleştirir ve birbirlerinden etkilenirler. Âşıkların kültürel ve toplumsal iletişim ve etkileşimi sağlama, toplumu şekillendirme, varlığını sürdürme ve kültürel bilgiyi aktarma görevi vardır. Bu bağlamda âşıklık geleneği ve bu geleneği hayata boyunca canlı tutan değerli Âşık Beyhani, kültürel ve sosyal iletişimi yürüten önemli bir sosyal kişidir. Âşık Beyhani edebiyat, tarih, sosyoloji ve özellikle sanat ve müzik alanlarına hizmet etmiş değerli bir âşıktır.

Âşıklık Geleneği ve Ritüel İlişkisi

Âşıklar genellikle kendi deneyimlerinden, doğup büyüdüğü toplumlardan ve kendi kültürlerinden etkilenecek eserler yaratırlar. Âşıkların şiirlerine bakıldığında genel olarak doğa, toplum, aşk, ölüm, şefkat ve özellikle dini inanç temalarının işlendiği görülmektedir. Âşıklık geleneğinin bir nevi ritüel özelliği de vardır. Mesela inanç, ritüellerin temelidir. Ritüeller, ister tek tanrılı, ister çok tanrılı, ister sembolik ibadet olsun, ortak bir inançla uyum içinde ses, beden, işaretler ve müziğin birleşimiyle bir araya gelen insan topluluklarının kolektif eylemleridir. Durkheim'a göre eylem, ritüellere dayalı anlamlı birlik olarak tanımlanır. Âşıklık geleneğinde saz söylemek, çalmak, toplumu bilgilendirmeye çalışmak, dini veya dini olmayan bilgileri topluma aktarmak bir eylemdir. Ritüeller; Kültürel, sosyal ve sosyolojik bir amaca hizmet ederler. Bu bağlamda toplumsal iletişimin en etkili yöntem ve unsurlarından birinin Âşık toplantıları/Âşık geleneği/Âşık ritüelleri olduğunu söyleyebiliriz.

Durkheim'e göre ritüellerin toplumsal anlamda yerine getirdiği işlevler gereklidir ve toplumun hayatta kalması için gereklilikleri yerine getirir. Bu ihtiyaçlar tüm toplumlar için geçerlidir. Ritüeller toplu gösterilerdir. Kitlesele gösteriler ve törenler kolektif gerçekleri temsil eder, bireyleri bir araya getirerek aralarındaki bağları güçlendirir, toplumun ortak bir bilince ulaşmasını

sağlar (And, 2003: 307-308). Âşık toplantılarında, toplantılarda, müzikal ve sembolik iletişim de gerçekleşir. Aşk buluşmalarındaki ritüel eylemler de bu bağlamda görülmektedir. Metin And, Durkheim'in tespit ettiği ritüellerin toplumsal işlevlerini şu şekilde özetlemektedir:

- A. Ritüel, bireyi, toplumun toplumda yaşayabilmesi için ihtiyaç duyduğu düzen darlığına ve acı çekmeye hazırlar ve bu şekilde eğitir. Âşıklar şiirlerini müzikle birleştirerek dinleyicilere yol gösterici, bilgilendirici ve yol gösterici bilgiler sunarlar. Bu bağlamda ritüellerle benzerlikler taşır.
- B. Ritüel insanları bir araya getirir, insanlar arasındaki sosyal bağları güçlendirir ve ortaklıkları güçlendirir. Âşıklık geleneğinde âşıklar bu buluşmalara hazırlanır.
- C. Ritüellerin toplumda canlandırıcı bir işlevi vardır. Toplumun kendi ilişkilerinden ve kalıntılarından haberdar olmasını sağlar; Geleneklerin yaşatılmasına, inançların yenilenmesine, değer ve geleneklerin kutsallaştırılmasına yardımcı olarak toplumu canlı tutar. Âşıklar, eski çağlardan günümüze kadar halk kültürünün aktarımını sürdürmekte ve Âşık toplantılarında gelenek aktarımını gerçekleştirmektedir.
- D. Mutluluk işlevi: Toplumun bir üyesi olmanın verdiği mutluluk duygusunu aktarır. Özellikle toplumun bunalımlı dönemlerinde insanların coşkularını ve duygularını birlikte ifade etmelerine olanak sağlayarak bozulan dengeyi düzeltir. Âşıklar aynı zamanda toplumların sözcülüğünü de üstlenmişlerdir. Kitlese gösteriler ve törenler kolektif gerçeklikleri temsil ederken, ritüeller ve aşk buluşmaları da bir arada gerçekleştirilen, katılımcıları canlandıran, kıskırtan, koruyan ve yeniden yaratan kolektif performanslardır. Kişiye kutsal gerçekleri ve olaylar karşısında nasıl davranması gerektiğini gösterir. Törenlerin niteliği ve amacı ne olursa olsun işlevi, bireyleri bir araya getirmek, aralarındaki bağları güçlendirmek ve ortak bir bilince ulaşmalarını sağlamaktır. Bireyler birlik içindeki yerlerini ve topluluğa ilişkin duygularını tazelerler (And, 2003: 307).

Kültürel ve toplumsal bilgi ve değerler ritüeller ve ritüel eylemler aracılığıyla aktarılmaktadır. Ritüel eylemler sesler, semboller, kelimeler ve müzik yoluyla aktarımı sağlar. Ritüel eylemlerde ifadesel aktarımın en önemli unsurları kelimeler, müzik ve fiziksel iletişimdir. Bundan yola çıkarak âşıklık geleneğinde çeşitli mekânlarda aşk buluşmaları, aşk maceraları ve aşk kavgaları yaşanır. Bu dövüşlerde bireyler kalabalıklar halinde bir araya gelerek âşıkların gösterilerini izler ve etkilenirler. Ritüel eylemler söz konusu olduğunda âşıkların farklı yöntemleri vardır. Mesela müzik ve şiir unsurlarını belirli harfleri söylemeden birleştirme ve ağza tutulan iğneyi düşürmeme kuralı “Buna değmez” kuralı.

SONUÇ

Sosyolojinin (sosyal bilim) analiz birimlerine baktığımızda sosyal ve kültürel yapıları incelediğini görürüz. Kültür oluşturma ve toplum oluşturma yani sosyalleşmenin en önemli unsuru iletişimdir. İletişim, bireyler arasında aktarılacak istenen duygu, düşünce ve mesajların dil kullanılarak çeşitli sembol ve işaretlerle aktarılmasıdır. Toplum olabilmek için bireylerin kendi aralarında ortak bir dil, ortak inançlar ve ortak birlik oluşturmaları gerekir. Kültürler sosyal iletişim ve etkileşimin birleşiminden ortaya çıkar. Her kültürün kendine ait inançları, değerleri, birliği, kuralları, kanunları, müziği, edebiyatı vb. birikimleri vardır. Türk toplumlarında ve Anadolu'da ortaya çıkan önemli geleneklerden biri de âşık söyleme geleneğidir. Âşıklık geleneğini yaratan ve sürdürenlere âşık denir. Âşıklar, sözlü ve yazılı olarak gelişen Türk halk edebiyatı, Türk halk müziği ve Türk halk kültürünün birleşimiyle nesiller boyu oluşan kültürel birikimin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan temel iletişim aracıdır.

Usta bir âşık olmak için birçok yönden gelişmek gerekir. Âşık olmak isteyen kişi, usta bir âşık tarafından eğitilerek aşkın gerektirdiği tüm beceri ve kuralları öğrenir. Bu eğitimin temeli iletişimdir. “Birey ile birey” arasındaki bu etkileşimde usta âşık, âşık adayına kültürel bilgi, tecrübe,

kural ve becerilerini âşık adayına aktarmakla kalmaz, aynı zamanda birlikte farklı şehir ve ülkelere seyahat eder, farklı kültür ve toplumlarla etkileşime girer. Bu etkileşim sırasında sosyal iletişim gerçekleşir. Usta çırak arasındaki bu iletişim Türk müziğimizdeki Meşk tarzıyla da benzerlikler taşımaktadır. Meşk tarzında mesela usta müzisyenlerin öğrencileri bir yerde toplanıp müzik öğretilir ve icra edilirdi. Özellikle sözlü kültürün yaygınlaştığı ve nota yazımının henüz gelişmediği dönemlerde yaygın olan Meşk yöntemi, usta-çırak ilişkisine benzemektedir. Meşk Yöntemi öğretimi belirli bir zaman ve mekânda gerçekleşirken, Usta-Çırak öğretim yeri kesin olarak tanımlanmamıştır. Âşık adayı gece gündüz ustasıyla birlikte dolaşarak aylarca, hatta bazen yıllarca âşık kurallarını öğrenmeye çalışır.

Âşık olmak sadece güzel sözler söylemek, enstrüman çalabilmek demek değildir. Sözlü ve yazılı edebiyata, halk müziğindeki makamlara ve âşıklık geleneğinin kurallarına hâkim olmak ve bunları doğru bir şekilde uygulamaya hazır olmak için usta şarkıcıyla birlikte yolculuk yapmak, onun yaşadıklarını deneyimlemek, onun yaşadıklarına katlanmak gerekir. Yaşadığı eziyet ve ıstırapları gözlem yöntemiyle gözlemleyin ve oyun sanatını özümseyin. Âşıklar genellikle kendi deneyimlerinden, doğup büyüdüğü toplumlardan ve kendi kültürlerinden etkilenecek eserler yaratırlar. Âşıkların şiirlerine bakıldığında genel olarak doğa, toplum, aşk, ölüm, şefkat ve özellikle dini inanç temalarının işlendiği görülmektedir. Âşıklık geleneğinin bir nevi ritüel özelliği de vardır. İnanç ritüellerinin temelidir. Ritüeller, tek tanrılı, çok tanrılı veya sembolik ibadet olsun, insan topluluklarının ses, beden, işaretler ve müziğin ortak bir inançla uyum içinde bir araya gelmesiyle bir araya geldiği toplu eylemlerdir. Âşıklık geleneğinde saz söylemek, çalmak, toplumu bilgilendirmeye çalışmak, dini veya dini olmayan bilgileri topluma aktarmak bir eylemdir. Ritüeller; Kültürel, sosyal ve sosyolojik bir amaca hizmet ederler. Bu bağlamda toplumsal iletişimin en etkili yöntem ve unsurlarından birinin Âşık toplantıları/Âşık geleneği, âşık ritüelleri olduğunu söyleyebiliriz.

Kültürel ve toplumsal bilgi ve değerler ritüeller ve ritüel eylemler aracılığıyla aktarılmaktadır. Ritüel eylemler sesler, semboller, kelimeler ve müzik yoluyla aktarımı sağlar. Ritüel eylemlerde ifadesel aktarımın en önemli unsurları kelimeler, müzik ve fiziksel iletişimdir. Bundan yola çıkarak âşıklık geleneğinde çeşitli mekânlarda aşk buluşmaları, aşk maceraları ve aşk kavgaları yaşanır. Bu dövüşlerde bireyler kalabalıklar halinde bir araya gelerek âşıkların gösterilerini izler ve etkilenirler. Ritüel eylemler söz konusu olduğunda âşıkların farklı yöntemleri vardır. Mesela müzik ve şiir unsurlarını belirli harfleri söylemeden birleştirme ve ağza tutulan iğneyi düşürmeme kuralı “Buna değmez” kuralı. Bu bir ritüel eylemdir. Bu iletişim sözcükleri, müziği, sesleri ve sembolleri içerir. Âşıkların uğraştığı çoğu konuda inanç rol oynadığından aşkın bir nevi ritüel olduğunu söyleyebiliriz.

Âşıklık geleneğinin nesiller arası taşıyıcısı ve aktarıcısı kıymetli sevgilimiz; Âşık Beyhani'nin eserlerine baktığımızda dostluk, doğa, aşk, şefkat ve hepsinden önemlisi inanç temalarını işlediğini görüyoruz. Âşık Beyhani de âşıklık kurallarını bir nevi Meşk usulüyle ustasından öğrenmiş, ustasıyla birlikte farklı ülke ve şehirlere seyahat etmiş, kültürlerarası ve toplumlararası iletişimi sağlamıştır. Farklı toplumlarla etkileşime girdi ve onların kültürlerini öğrendi. Sonunda kendi ülkesine geldi ve onu kendi toplumu ve kültürüyle ilişkilendirdi. Farklı toplumlarda yaşadıklarını, gördüklerini, hissettiklerini şiirlerine yansıtmış ve bunları ustasından edindiği ve geliştirdiği edebiyat ve müzik bilgisiyle birleştirerek kamuoyuna sunmaya çalışmıştır.

Nihayet; Âşıklar her zaman toplumun sözcüsü olmuştur. Âşıkların toplumu yönlendiren, bilgilendiren ve eğlendiren rolleri vardır. Bu bağlamda sosyal ve kültürel iletişimi sanatla birleştirmeyi ve geçmişten günümüze devam eden bir kültürel birikimi gelecek nesillere aktarmayı amaçlamaktadır. Âşık Beyhani, hem hayatıyla hem de müzik ve şiirlerinde kullandığı temalarla kültürel hafızamızı aktarmış, müziğimizi, sanatımızı, inancımızı, ortak ideallerimizi ve daha fazlasını gelecek nesillere aktarmayı başarmış değerli bir şairdir. Kültürel-sosyal ve sosyal ağlar aracılığıyla sanatsal iletişim. O bizim sevgililerimizden biri. Âşıklar ve âşıklık geleneği varlığını

sürdürdükçe kültürel hafıza aktarımı, kültürel ve toplumsal iletişim, müziğin evrensel diliyle bağlantı kurarak sanatsal devamlılığını sürdürebilecektir.

KAYNAKLAR

- Akış, S. (2023). Çubukçu Geleneğinin Türk Halk Oyunları Bağlamında incelenmesi. *XI. Uluslararası Müzik ve Dans Kongresi Bildiriler Kitabı*, 264.
- And, M. (2003). *Oyun ve bugün*. İstanbul: Yapı Kredi yayınları.
- Artun, E. (2008). *Âşık edebiyatı ve araştırmaları*. İstanbul. Bayrak Matbaası Kitabevi.
- Dizdaroğlu, H. (1969). *Halk şiirinde türler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Günay, U. (1993). *Türkiye’de âşık tarzı şiir geleneği rüya motifi*, Ankara: Akçay Yay.
- Karaosmanoğlu Y. K. (1943). *Bir serencam*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Köprülü, M. F. (1930). *Edebiyat araştırmaları*. Not: 8, İstanbul.
- Kösemihal, M.R. (1939). *Ankara bölgesi musiki folkloru*. İstanbul: Nümune Matbaası.
- Oransay, G. (1990). *Derlemesi I. (S. Durmaz ve Y. Daloğlu, Ed.ler), Belleten Türk küğ araştırmaları*. İzmir: DD Yayını.
- Ögel, B. (1984). *Türk kültür tarihi, orta asya kaynak ve buluntulara göre*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özbek, M. (1985). *Türk halk müziği el kitabı I, terimler sözlüğü*. Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1989). *Sümmani*. Büyük Türk Klasikleri, Cilt: 9, İstanbul.
- Sakaoğlu, S. (1992). *Ozan, âşık, saz şairi ve halk şairi kavramları üzerine, Türk halk musikisinde çeşitli görüşler* (Hzl. S.Turhan), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yakıcı, A. (2007). *Halk şiirinde türkü*. Ankara: Akçay Yayınları
- Yalçın, E. (2018). *Kültürel ve toplumsal iletişim bağlamında âşıklık geleneği ve Âşık Beyhani’nin hayatı*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul.